

Situaziun comfortabla per il rumantsch a Friburg

La Quotidiana ha intervistà il nov viceretur da l'Universitad da Friburg professor dr. Georges Darms

CUN VICERECTUR GEORGES DARMS
HA MARTIN CABALZAR DISCURRI

■ Dr. Georges Darms (Ruschein/Friburg), professor ordinari per lungatg e litteratura rumantscha è vegni tsherni sco nov viceretur da Friburg. La Quotidiana ha discutà cun il nov viceretur da vart la posiziun dal rumantsch sin nivel universitar e da vart la situaziun dal rumantsch en general.

Vus essas vegnids tshernids sco nov viceretur da l'Universitad da Friburg. Tge As ha motivà da surpigliar questa incumbensa administrativa?

Georg Darms: Quai ha pliras raschuns. Per l'ina èn las universitads ozendi, suenter var 30 onns, puspè ina giada en ina fasa da midadas. I na va pia betg be per administrar quellas ils proxims onns, mabain per preparar lur futur. Lura è il dumber da student(a)s creschi ils davos onns

Betg mo administrar, mabain preparar il futur

considerablament, senza ch'il dumber da professers ed assistents haja augmentà proporziunadamain. Bliers professers èn surchargiads cumplettamain, uschia ch'igl è ina dumonda da la collegialità dals auters da surpigliar las incumbensas administrativas necessarias. Plinavant èsi sa chapescha era in tshert segn da stima, sch'ins vegn tsherni per ina tala incumbensa, uschia ch'ins sa strusch refusar ina tala tsherna.

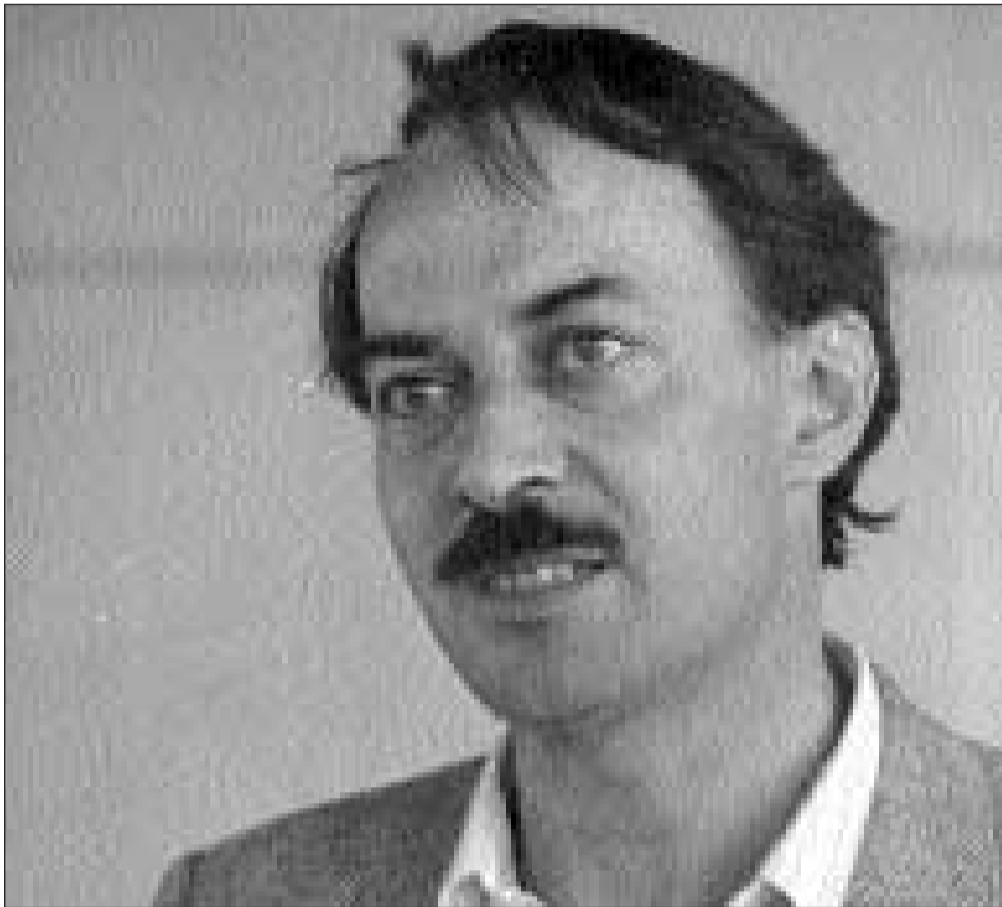
Quant temp stuais Vus impunder per Vossa nova incumbensa e teginas en Vossas incumbensas principalas?

Jau hai ina reduziun d'ina terza da mes program usual, pia duess questa incumbensa duvrar ca. tant temp. Ma sco jau ves la chaussa, vegni plitost d'augmentar il temp da lavor per la mesadad, almain a l'entschatta. Mias incumbensas principalas èn: La formaziun dals/da las scolast(a)s, las differents bibliotecas, la promoziun da las dunnas e las relaziuns cun ils cadens intermediars, las assistents ed ils assistents.

Vus essas tranter auter er responsabil per la scolaziun dals/da las scolast(a)s. Quella è sutposta actualmain a grondas midadas. Co statti en quel regard cun la scolaziun dals/da las scolast(a)s secundar(a)s e da scola media?

Igl è cler ch'er las universitads ston reagir sin las midadas da la scolaziun dals/da las scolast(a)s primar(a)s. Las midadas necessarias èn er gia vegnidas instradadas, malgrà che las universitads han gea anc in pau temp per las realisar. Per l'Universitad da Friburg vegni ad esser essenzial, sch'ella po mantegnair vinavant la scolaziun dals/da las scolast(a)s secundar(a)s. Gist en il rom Linguatg e cultura retorumantscha fan 90% dals/da las student(a)s in studi da scolast(a) secundar(a), ed in l'auter dad el(la)s cuntinua lura ses studi.

Senza ils/las scolast(a)s secundar(a)s pudess ins gist serrar il Seminari da rumantsch a Friburg. Vus As pudais pia imaginar, che jau vegn a far tut il pusaveil per che quel(la)s possian studegiar vinavant a Friburg, gia per betg perder mia plazza! Il studi da scolast(a) gimnasial(a) n'è pil mument anc betg

Professor Georges Darms, il nov viceretur da l'Universitad da Friburg.

FOTO M. CABALZAR

pertutgà da midadas pli grondas, mo quai po lura er anc vegnir.

In'otra incumbensa da Vossa nova funcziun è la promoziun da las dunnas. Co sa sprova l'Universitad da Friburg da realisar questa finmira?

L'Universitad da Friburg ha stgaffi sco emprima in status spezial per pussibilitar il diever da l'infrastructura universitara a perscrutadras ordaifer l'universitad cun l'intent, che dunnas che lavuran parzialmain u sco mammas possian cuntinuar cun lur lavurs da perscrutaziun. Ma i dat segir anc blier da far sin quest sector, cunzunt sch'ins guarda la represchentaziun da las dunnas en il corp professural, ch'è uschè pitschna che jau na dastg gnanc numnar ella en pertschiants.

En Vossa incarica principala essas Vus professor ordinari per linguatg e cultura rumantscha. Sco viceretur vegnis Vus a stuir reducir Voss pensum d'instrucziun. Tgi surpiglia questa incumbensa?

Las duas uras da distgargia vegn dr. habil. Clà Riatsch a surpigliar, ch'ha gia uss duas uras incumbensa da curs a Friburg. Jau sun fitg cuntent ch'el è stà pront da surpigliar questas duas uras supplementaras, uschia che la spierta en il rom rumantsch na vegn betg tangada da mia nova incumbensa.

Tge posiziun ha il rumantsch a l'Universitad da Friburg?

Il rumantsch ha in status egual a tut ils auters roms da l'universitad quai che pertutga las pussaivladads da studi, da scolast(a) secundar(a) fin a l'abilitaziun. Il sulet dischavantag dals/da las

Il rumantsch ha a Friburg in status egual a tut ils auters roms

student(a)s da rumantsch è, ch'els na pon midar professor, sche quel n'als plascha betg. Almain la part linguistica ston el(la)s far tar mai, entant ch'i han er gia uss la pussaivladad da far la part litterara tar Clà Riatsch.

Quant(a)s student(a)s rumantsch(a)s studegian actualmain a Friburg e da tge spartas derivan el(la)s?

Quant(a)s ch'igl è en tut na savess jau gnanca dir; ma var 40 pudessi bain esser. En il rom rumantsch èn 18 inscrit(ta)s, ma la mesadad da quel(la)s vegn a far lur examens en il decurs da quest onn academic, uschia ch'igl ha puspè plaz avunda l'atun proxim.

Entant che la posiziun dal rumantsch a l'Universitad da Friburg para dad esser consolidada, han ins grondas difficultads da pudair mantegnair la professura da rumantsch a la Scol'auta politecnica a Turitg. Fissi cunvegnent da stgaffir en quella situaziun ina spieca da professura ambulanta che pudess garantir l'instrucziun da rumantsch a tuttas universitads svizras?

Na, quai na ma para ni bun ni pratigabel. Ina buna furmaziun universitara dovra ina tsherta constanza da la spierta. Quella po be vegnir garantida, sch'il rom è integrà en tut ils gremis da decisiun d'ina universitad, quai che n'è

Ina professura ambulanta è ni bun ni pratigabel

betg pussaveil cun in professor ambulant. Igl è anzi gist il problem principal da roms cun in sulet professor che naging na defenda persunalmain il rom en ils gremis decisivs tar ina vacanza. Perquai èsi er adina da quintar cun difficultads tar midadas dal professor da rumantsch. Il mument n'è la situaziun dentant effectivamain betg buna per ils roms che n'èn betg roms da massa. La politica universitara va cleramain en direziun d'ina concentrasiun da tals roms en ina suletta universitad, quai che fiss vairamain donn, cunzunt perquai ch'ina collavuraziun tranter las universitads da Turitg e quella da Friburg existeva gia e funcziunava vaira bain a mes avis.

Co giuditgais Vus la situaziun dal rumantsch a la sava dal terz millenni?

Sch'ins vulesse star tar ils millennis: Ella

è segiramain meglra che quai ch'ella era avant dus millennis; lura eran pir gist las premissas per la naschientscha dal rumantsch dadas. Ella è probablmain er meglra che quella a la sava dal secund millenni, nua ch'el era medemamain fitg periclità dal tudestg. Effectivamain na savess jau strusch dir, ch'ella saja stada insacura en il decurs da sia istorgia meglra che quai

Malsanitsch, quel vegn vigl!

ch'ella è uss. Ins pudess directamain dir: Tgi ch'è ditg malsanitsch, quel vegn vegl. En scadin cas vegn il rumantsch anc a surviver tuts quels che predin ozendi sia fin.

Durant Voss engaschament tar la Lia rumantscha As avais Vus occupà intensivamain cun l'introducziun e consolidaziun dal rumantsch grischun. Co giuditgais Vus oz la situaziun dal rumantsch grischun e tge pass èn d'interprender ils proxims onns?

Jau crai ch'il rumantsch grischun haja uss chattà la storta e vegnia a far sia via, er sch'i dura forsia in pau ditg. In pau fastidis ma fa il fatg ch'i manca anc differents chaussas per ina infrastructura solida per il diever d'in linguatg sin il stgalim ch'il rumantsch grischun ha cuntanschi dentant, sco in vocabulari elavurà, ina grammatica pli exhaustiva, euv. Ma cun tut quai ch'è da far en la pratica, èsi chapibel che la basa scientifica sto vegnir tralascada pel mument in pau. A la lunga crai jau dentant che quai vegni anc a manar a difficultads.

Co valitais Vus La Quotidiana?

Quai dependa fitg, da tge puntg da vista ch'ins la vul giuditgar. Ella è segiramain pli multifara e main unilaterala che l'anteriura «Gasetta Romontscha». Ma dal puntg da vista linguistic fissi schon anc da dir ina chaussa u l'otra, ma er sin quest sector pon ins tuttina constatar in pulit progress.

L'Universitad da Friburg è sco suletta universitad svizra ina universitad bilingua. Tge avantatgs e dischavantatgs porta quai?

En sai purtass quai mo avantatgs, sch'ins pudess vairamain als trair a niz dapertut. Igl è evident ch'els cadens dal futur vegnan a stuir savair plirs linguatgs, e tudestg e franzos, ensemen cun l'englais, dattan segiramain in bun puntg da partenza. Il problem è la cumadaivladad inerenta dals umans, che na fan betg gugent blier dapli che quai ch'els ston, saja quai professers u students. Per intimar ils students d'er far

In'universitad bilingua ha mo avantatgs

diever da las pussaivladads d'ina universitad bilingua èn ins uss londervi da stgaffir reglaments da studi che garanteschin ina tsherta bilinguitad che vegn lura er menziunada en ils diploms correspondents. Ma er sin quest sector datti anc bain inqual chaussa da far.

A las universitads rinfatsch'ins savens ch'ellas vivian en ina tur d'ivur scientifica, as allontaneschian da la pratica e dettitan memia pauc triev als basegns, cun ils quals ils/las student(a)s vegnan confruntad(a)s en lur vita professunala. Constat quai?

En scadin cas constava quai pli baud e segiramain constatti er anc uss en in tshert dumber da roms, gist en la facultad da las ciencias umanas. Quai è dentant gist er in punct che la refurma universitara actuala tshertga da mantegnair. Ma questa midada na vegn betg ad ir d'in di a l'auter; i vegn a duvrar ina midada da generaziun tar ils professers per ch'ella possia vairamain sa far sentir dapertut. Ma jau crai tuttina che las universitads sajan almain sa messas sin via en quel regard. Jau mez ston conceder, ch'er jau hai pir stuèi emprendre differents chaussas sin quest sector dapi che jau sun professor a Friburg, betg il davos da mes assistents, e quai che jau sai emprendre, san auters er.

Pertge duess – tenor Voss avis – in(a) student(a) grischun(a) gist eleger Friburg sco lieu da studi?

Per quel(la)s che vulan studegiar rumantsch è la chaussa clera: I na dat nagliur auter tantas pussaivladads da studi ed ina spierta uschè vasta e – per quai che riguarda la litteratura rumantscha astg jau dir quai, perquai che lezza è en emprima lingia la domena da Clà Riatsch – uschè buna sco a Friburg. Friburg ha dentant er en auters roms

Nagliur ina spierta uschè vasta per studegiar rumantsch sco a Friburg

ina spierta che sa concurrenzar senz'auter cun quella da las autras universitads, p. ex. en la giurisprudenza, en la pedagogia e pedagogia curativa etc. Friburg è plinavant ina universitad ch'è anc survesaivla, malgrà ses entant var 8000 student(a)s. Ed a Friburg pon ins scuntar in pulit dumber d'auters students e studentas grischun(a)s. Igl è pia bunamain sco a chasa.